

УДК 37:93 (447)

## **ДІЯЛЬНІСТЬ КИЇВСЬКОЇ ШКОЛИ ТУРИЗМУ З ПІДГОТОВКИ КАДРІВ СФЕРИ ТУРИЗМУ В 1960–1970-х роках**

**Людмила Соловей**

*Інститут туризму Федерації профспілок України  
вул. Вишгородська, 12, 04074, Київ, Україна*

Проаналізуємо стан розвитку самодіяльного туризму в Українській РСР у 60–70 роках ХХ століття. Розглянуто питання підготовки кадрів для самодіяльного туризму в Київській школі туризму.

*Ключові слова:* туристські кадри, самодіяльний туризм, туристський клуб, школа туризму, інструктор туризму, теоретична і практична підготовка.

Історію розвитку самодіяльного туризму в колишньому СРСР і Україні досліджували А. Х. Абуков, Т. А. Дьорова, Г. С. Усикін, В. К. Федорченко та ін.

Питанням становлення самодіяльного туризму присвятили свої спогади ветерани туристського руху А. Г. Боборикін, В. А. Горобець, С. В., Коробков, О. В. Тодоренко та ін.

Проблеми підготовки фахівців сфери туризму висвітлені в працях С. І. Поповича, Л. В. Сакун, В. К. Федорченка [2; 3; 4; 7; 8].

Проаналізуємо стану розвитку самодіяльного туризму в Україні в післявоєнний період і проблеми підготовки фахівців самодіяльного туризму у Україні в 60–70-х роках ХХ століття.

Напередодні війни на території колишнього Радянського Союзу було 165 наметових туристських баз і туристських таборів, які обслуговували 200 тис. осіб в рік [1, с. 20]. Велика Вітчизняна війна зруйнувала народне господарство СРСР, зокрема, завдала значних збитків матеріальній базі спортивного туризму.

У квітні 1945 р. було прийнято рішення про відновлення діяльності ТЕУ (туристсько-екскурсійного управління) ВЦРПС. У Радянському Союзі почалася відбудова туристського господарства. У середині 50-х роках загальна кількість місць на всесоюзних туристсько-екскурсійних базах зросла до 11 300 [6, с.155]. Уже в 1956 р. працювало 109 туристських баз, де щорічно відпочивали 15 тис. туристів [1, с. 9].

В Україні у 1951 р. на 9 туристських базах [5, с. 8] відпочили 13 811 туристів. Понад 58 тис. осіб взяли участь в екскурсіях [9]. Уже в 1959 р. у

республіці налічували 18 туристських баз, кількість туристів становила 49 тис. осіб, а екскурсантів – 418 тис. осіб [10].

З огляду на ці дані можна стверджувати, що наприкінці 50-их і особливо в 60-х роках ХХ ст. в Україні відбувалося поживлення туристсько-екскурсійного руху. Особливо зріс інтерес населення України до спортивного туризму. У 1953 р. за рішенням Президії Української республіканської ради профспілок у Києві при міському спорткомітеті було створено секцію туризму. Згодом при вищих навчальних закладах почали організовуватися і активно діяти туристські секції. Першими вищими навчальними закладами, при яких працювали туристські секції, стали Київський державний університет і Київський політехнічний інститут. У 1958 р. працівники установ Академії наук України заснували Клуб туристів Будинку вчених.

Наприкінці 1960 р. у Києві на підприємствах, в установах та навчальних закладах працювало 144 туристські секції, а в їхній роботі брали участь 2 200 осіб. Найбільшими були секції заводу “Арсенал” – 250 осіб, заводу ім. Артема – 120 осіб, Київського політехнічного інституту – 300 осіб, Київелектромонтажу – 100 осіб, Київського державного університету – 200 осіб, АН УРСР – 400 осіб [5, с.13].

У цей період простежувалась суперечність між зростанням інтересу населення до туристських подорожей і екскурсій та відсутністю потрібної кількості фахівців сфери туризму. Кадри були потрібні для колективів фізкультури, для навчальної роботи на туристських зборах і семінарах, для керівництва туристськими групами під час спортивних походів та подорожей вихідного дня.

У грудні 1961 р. Президія Центральної Ради Союзу спортивних товариств і організацій СРСР прийняла постанову “Про покращення організації самодіяльного туризму і підготовки туристських кадрів”. Постанова мала п’ять додатків, які відіграли важливу роль у подальшій реорганізації системи управління в туризмі:

1. Правила організації самодіяльних туристських подорожей на території СРСР.
2. Положення про громадських інструкторів туризму.
3. Програму і навчальний план підготовки молодших інструкторів туризму.
4. Положення про класифікаційні нормативи з туризму.
5. Програму і навчальний план підготовки керівників походів вихідного дня [6, с. 173].

Згідно з цією постановою для проведення організаційної і навчально-методичної роботи з туризму в містах і районах за рішенням профспілкових рад почали створювати клуби туристів. Вони мали працювати на громадських

засадах під керівництвом рад з туризму. У березні 1963 р. рішенням Української ради з туризму в Києві розпочав свою роботу міський туристський клуб республіканського підпорядкування, а восени того ж року клуб передали у відання Київської промислової обласної ради профспілок. Районні клуби туристів за рішенням Київської обласної ради профспілок почали створювати з 1964 р. Уже в 1965 р. у Києві працювало 9 районних туристських клубів [5, с. 18].

Зважаючи на нагальну потребу в кваліфікованих фахівцях самодіяльного туризму, одним з найважливіших завдань у роботі міських і районних туристських клубів стала підготовка туристських кадрів. Інтенсивний розвиток самодіяльного туризму вимагав перегляду якості підготовки інструкторських кадрів. Унаслідок цього 29 листопада 1966 р. постановою Президії Центральної ради з туризму було затверджено Положення про громадські туристські кадри, навчальні плани і програми їх підготовки, були введені нові інструкторські звання: молодший інструктор, інструктор, інструктор-методист і старший інструктор.

У 70-х роках в Українській РСР стають популярними самодіяльні туристські походи, особливо по місцях бойової і трудової слави, масові туристські походи вихідного дня, туристські зльоти і змагання. Протягом 1975 р. у походах вихідного дня і багатоденних подорожах взяло участь понад 6 млн осіб; у 13 тис. колективів фізкультури були створені туристські секції; розроблено 1363 маршрутів по рідному краю; на підготовчих курсах пройшли навчання і підготовку 20 тис. громадських туристських працівників [11].

Значний внесок у справу підготовки туристських кадрів для самодіяльного туризму зробила Київська школа туризму, яка була створена у 1962 р. на громадських засадах завдяки ініціативі й ентузіазму Ю. І. Козуба. З перших років діяльності Київська школа туризму готувала туристські кадри. Перший набір слухачів до Київської школи туризму в кількості 30 осіб відбувся наприкінці зими 1962 р. Програма навчання охоплювала теоретичні та практичні заняття. Теоретичні заняття проводилися в клубі Водоканалтресту на Набережному шосе в Києві [5, с. 48]. Практичні заняття відбувалися на схилах Дніпра.

Завершальним етапом навчання першої групи слухачів стали навчально-тренувальні збори, які Київська школа туризму провела в самодіяльному таборі на Кавказі (Домбаї). Відповідно до здобутої підготовки та інтересів учасників зборів поділили на дві групи: пішохідну і гірську. Пішохідні та гірські походи відбувалися під керівництвом майстра спорту СРСР з альпінізму В. Рапопорта і Заслуженого майстра спорту, відомого дослідника Паміру Е. Білецького.

Пішохідна група під час зборів пройшла маршрут дві категорії складності. Учасники гірської групи перед походом здобули спеціальну підготовку: льодові та снігові заняття, заняття з налагодження переправ через гірську річку. Здобувши знання, практичні уміння і навички, учасники гірської групи здійснили сходження на гору Софруджу.

Усі учасники сходження 9 липня 1962 р. отримали посвідчення і значки “Альпініст СРСР”, а після зборів восени були направлені в свої трудові колективи м. Києва для проходження інструкторської практики. Лише в квітні 1963 р. випускники школи після складання іспиту здобули звання, значок і посвідчення “Молодшого інструктора туризму”.

Потреба в керівниках походів, організаторах секцій, в інструкторах самодіяльних змагань і зльотів постійно зростала. У вересні 1962 р. з початком другого навчального року Київська школа туризму провела новий набір. Уже в жовтні 1963 р. 130 слухачів розпочали своє навчання в школі туризму [5, с. 54].

Зазначимо, що перші чотири роки процес навчання в Київській школі туризму відбувався на громадських засадах. Оскільки профспілки фінансували тільки навчальні туристські походи, були значні недоліки в організаційній роботі курсів. Зважаючи на це, правління міського клубу туризму запропонувало, а міська рада з туризму затвердила символічну плату за навчання – 5 крб. Головно, ці гроші витрачали на прокат спорядження для практичних занять відвідувачів курсів.

На початку навчального року керівники груп складали плани-графіки роботи на рік за такою спеціально розробленою структурою:

- загальні відомості про слухачів групи;
- організаційно-методична робота у зв'язку з початком навчального року;
- організаційна робота у зв'язку з підготовкою до навчально-тренувального походу;
- організаційна робота у зв'язку із завершенням навчального року і звітністю [5, с. 59].

Навчальна частина школи, беручи до уваги плани-роботи кожного керівника групи, складала розклад занять усіх навчальних груп і контролювала їх проведення. Один раз на місяць проводили загальну лекцію для всіх груп на такі теоретичні теми: “Медицина в туристському поході”, “Законодавство про охорону природи”, “Виховна робота керівника туристської групи”.

Зауважимо, що матеріальна база Київської школи туризму була скромною: дві кімнати і зал у підвальному приміщенні за адресою вул. Ірининська, 7. Обладнання теж було досить обмеженим: столи, стільці, класні дошки, що були списані в педучилищі [5, с. 59].

Заняття в групах відбувалися тричі на тиждень. Як практичні, так і теоретичні (лекційні) заняття починалися о 19 год і тривали три–чотири академічні години. Практичні заняття з пішохідної, гірської та лижної підготовки відбувалися один раз на два–три тижні. З метою підвищення активності слухачів і заохочення їх до навчання, інструктори проводили опитування вивченого матеріалу, задавали індивідуальні домашні завдання, вимагали написання рефератів з теми пропущеного заняття. З метою поліпшення відвідування занять проводив відповідний контроль. Якщо слухач пропускав заняття без поважних причин, то в організацію, яка направила його до школи, надсилали лист. В окремих випадках могли навіть наказом відрахувати зі школи і повідомити про це за місцем роботи. Згідно зі звітом, відвідування занять у школі в 1970/71 н.р. становило 76%, як результат, 16% слухачів було відраховано [5, с. 61].

Після складання слухачами заліку з теоретичних і практичних знань, починалася підготовка до навчально-тренувального залікового походу. Інструктори разом зі своєю групою розробляли маршрут походу, члени навчальної групи здавали нормативи з фізичної підготовки, проходили медичний контроль, підбирали й отримували спорядження.

Організація і проведення навчально-тренувальних походів потребували грошей. Оскільки Київська рада з туризму і екскурсій постійно проводила політику підвищення плати за путівки на навчання і зменшення дотацій на навчально-тренувальні походи, керівництво школи було змушено звертатися до профспілкових організацій підприємств своїх слухачів з проханням сплатити путівку за навчання в школі і переказати гроші на рахунок клубу. Проте були випадки, коли слухачі школи, не дочекавшись рішень профспілкових організацій, сплачували за путівку свої гроші.

З метою набуття вмінь і навичок, необхідних для майбутніх керівників походів, організаторів туристських груп, секцій під час підготовки інструкторів практикували такі форми роботи і методичні прийоми:

- індивідуальні завдання: розробка маршруту вихідного дня; складання списку індивідуального і групового спорядження і продуктів харчування для дальньої подорожі із зазначеною кількістю осіб;
- складання плану роботи туристської секції;
- виконання обов'язків керівника групи під час навчального походу;
- розробка і самостійне проведення комплексу вправ ранкової фіззарядки в навчальному поході;
- виконання слухачами обов'язків викладача-тренера на практичному занятті з навчання окремих елементів туристської техніки;
- доручення всім слухачам по черзі вести похідний щоденник групи;

- організація і проведення походу вихідного дня з членами свого трудового колективу.

Київська школа туризму щорічно збільшувала набори слухачів, відкривала філії при відомчих туристських клубах, намагаючись задовольнити потреби в туристських кадрах, що зростали. Кількість випускників школи постійно зростала. У 1963 р. 30 осіб стали її першими випускниками, у 1965 р. 53 особи закінчили Київську школу туризму, у 1966 р. — 186 осіб, у 1968 р. — 233, а в 1977 р. їхня кількість зросла до 647 осіб [5, с. 21].

У різні періоди діяльності Київською школою туризму керували Ю. Козуб, О. Житницький, С. Коробков, М. Наместнік.

Керівництво школи вважало доцільним і практикувало двох- і триступеневу підготовку туристських кадрів, а саме: новачки – туристські організатори – керівники походів 2-ї і 3-ї категорій складності. Склавши випускний іспит, слухачі отримували документ про закінчення школи з рекомендаціями щодо майбутньої туристської діяльності.

Проаналізувавши діяльність Київської школи туризму в 60–70-х роках ХХ ст. у справі підготовки громадських туристських кадрів, можна зробити висновок, що Київська школа туризму проводила активну роботу у підготовці фахівців сфери туризму. Навчання відбувалося за навчальними планами і програмами підготовки молодших інструкторів туризму, затвердженими 1961 р. Чинні навчальні програми забезпечували зв'язок навчання з життям, єдність теорії і практики. Слухачі здобували необхідні теоретичні та практичні знання, вміння і навички і проходили практичну підготовку для виконання своєї майбутньої роботи у сфері самодіяльного туризму.

Аналіз процесу розвитку самодіяльного туризму в Українській РСР у 50–70-х роках ХХ століття і підготовки громадських туристських кадрів дав змогу виявити певні успіхи у цій справі. З року в рік збільшилась кількість туристських клубів в УРСР. Повільно, але все ж спостерігався процес зміцнення їх навчально-матеріальної бази. Навчання громадських туристських кадрів відбувалося за єдиними навчальними планами і програмами. Збільшення кількості туристських клубів сприяло зростанню обсягів підготовки громадських туристських кадрів. Проте обмежене державне асигнування розвитку матеріально-технічної бази туристських клубів, недостатня кількість штатних працівників у туристських клубах гальмували підготовку громадських туристських кадрів самодіяльного туризму. Отже, можна стверджувати, що на той період кількість туристських клубів і підготовчих курсів при них не відповідала реальним потребам суспільства.

Дослідження виявило, що проблема підготовки фахівців сфери туризму потребує подальшого вивчення. Варто ґрунтовно дослідити діяльність

Української республіканської ради з туризму і екскурсій, ВАТ “Інтурист” і БММТ “Супутник” у справі підготовки фахівців сфери туризму в 50–80-х роках ХХ ст.

1. *Абуков А. Х.* Туризм сегодня и завтра. Туристско-экскурсионная работа профсоюзов. М., 1978.
2. Педагогіка туризму: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів / За ред. проф. В. К. Федорченка, проф. Н. А. Фоменка, доц. М. І. Скрипник, доц. Г. С. Цехмістрової. К., 2004.
3. *Попович С. І.* Соціально-економічні передумови розвитку туризму в Україні та розширення його інфраструктури в 60-х – першій половині 80-х рр. // З історії вітчизняного туризму: Зб. наук. ст. Ін-ту туризму ФПУ. К., 1997. С. 115–126.
4. *Сакун Л. В.* Система підготовки кадрів для сфери туризму в Німеччині: Дис.... канд. пед. наук. К., 1998.
5. Спогади ветеранів самодіяльного туристського руху в Україні. – Вид. 2-е, доп.: Самодіяльний туризм у Києві в 1950-1970-х рр. ХХ століття. К., 2001.
6. *Уськин Г. С.* Очерки истории российского туризма. СПб., 2000.
7. *Федорченко В. К.* Теоретичні та методичні засади підготовки фахівців для сфери туризму: Монографія / За ред. Н. Г. Ничкало – К., 2004.
8. *Федорченко В. К., Дьорова Т. А.* Історія туризму в Україні: Навч. посіб. К., 2002.
9. Центральний державний архів Волинської області (далі ЦДАВО). Ф. 5079. Оп.1. Спр. 12. Арк. 55.
10. ЦДАВО. Ф. 5079. Оп.1. Спр.154. Арк. 44.
11. ЦДАВО. Ф. 5079. Оп.1. Спр.1028. Арк.3.

**THE ACTIVITY OF KYIV TOURISM SCHOOL  
IN TOURISM SPECIALISTS TRAINING IN 1960-1970**

**Liudmyla Solovey**

*Institute of Tourism of Trade Union Federation of Ukraine  
Vyshgorods'ka Str., 12, UA-04074, Kyiv, Ukraine*

The article deals with the amateur tourism development in Ukrainian Republic in 60ies-70ies of the XXth century. The author researches the problem of staff preparation for amateur tourism in Kyiv School of Tourism.

*Key words:* tourism staff, amateur tourism, tourism club, tourism school, tourism trainer, theoretical and practical training.

Стаття надійшла до редколегії 27.06.2007  
Прийнята до друку 1.10.2007